

## Бібліографія.

**Е. А. Преображенский**, «О морали и классовых нормах». Держвидав Москва, Ленінград. 1923 р. Тираж 15000.

За час революції це, здається, перша ґрунтовна книжка, що до питання морали. Ми тут не будемо брати весь зміст цілої книжки. Нам хотілось би лише зупинитись на тому, як автор ставить цю проблему. Автор, як революційний-марксист, не розглядає питання моралі, як одвічні, абсолютні істини. В історико-матеріалістичному освітленні мораль з'являється також діалектичною «надстройкою», як і право, держава і т. и.

Що ж таке мораль? Яку роль вона відіграє в соціальному житті?

«Мораль—це правила, норми поведінки людей в певній галузі діяльності. Від юридичних норм вони відмінні тим, що визнаються, «доброхітно» принаймні, частиною суспільства.

Слід ще зауважити, що правила морали можуть бути або шкідливими, або корисними для людей. Мораль розглядає поведінку людей тільки в цій площині, але загально-людської морали нема. Моральні норми можуть бути корисними, відповідати інтересам певної групи суспільства. В історії розвитку суспільства мораль сприяла обереженню родини, колектива, класи. Мораль, це—директива в інтересах певної групи.

Так, у чукчів старики кінчають самозгубством в інтересах роду. Торговля рабами в розвиненому буржуазному суспільстві вважається не етичним з'явищем, а в епоху Римської держави навпаки. Вбивство дітей у неосідлих народів і до тепер практикується, ми ж такі вчинки вважаємо злочинами.

Відношення до штрейкбрехера у робітників зовсім інше ніж у фабрикантів. Робітники лічать їх за злодіїв, зрадників; капіталісти—за своїх приятелів.

Візьмемо ще два приклади, дві паралелі, які наводить тов. Преображенський. Вони ще цікаві тим, що надто яскраво розкривають «природу» морали та совісті. Ротмістр-драгун запізнився за «вінтом» у предводителя дворянства і не встиг вчинити екзекуції над селянами, які спалили поміщицьку усадьбу. Нашому ротмістрові не по собі.

А ось терорист, який спізнився вийти до приїзду сановника, щоб кинути в нього бомбу, почуває себе винуватим перед товаришами по партії, перед класом, інтересам якого партія його служить». З цих прикладів видно, що совість, яку ідеалісти-філософи вважають за щось «вище», є не чим іншим, як волею колективу, як почуттям відповідальності перед колективом, до якого належить індивід.

Ці приклади досить яскраво підтверджують те, що поведінка людини не може бути в класовому суспільстві корисною для всіх людей, а тільки для певних верств людності. Моральні норми виробляються впродовж історичного життя людей, їх класових взаємовідносин. Класова солідарність у сучасних пролетарів виробилась шляхом упертої довголітньої боротьби.

Звичайно, і класові норми пролетаріату не є вічні. До революції у робітників солідарність одна, тепер вона значно відмінна. Так, приміром, страйкувати в умовах капіталістичного ладу робітник вважає моральним вчинком. В сучасних умовах, коли влада в руках робітників, такий спосіб поведінки є вже застарілим і може бути шкідливим для самих робітників.

Погляд на підприємця в умовах Непу, державного капіталізму, значно інший, ніж в дореволюційні часи. В добу соціалізму він буде, певно, зовсім другим. Тільки в майбутньому соціалістичному суспільстві замість класових норм будуть норми загально-людські.

Так автор ставить проблему морали.

Ми тут не наводили низки прикладів, життєвих питань, якими тов. Преображенський ілюструє основні думки. Наприклад, погляд на різні чесноти: «сміливість», «совість», «брехню», «крадіжку», «нерівність» і т. и.



Автор чимало зачіпає питань із сімейного життя і питань, що до полових стосунків.

Книжка цікава не тим, що вона дає готові рецепти розв'язання етичних проблем сучасного життя, а тим, що по-марксістськи ставить питання.

Ф. Шаховицький.

**„Наукові Записки“** — орган Київських Науково-дослідчих катедр. — Т. I. ст. I—II+1—168,8°, Київ, 1923 р.

У другому півріччі 1921 р. Науковий Комітет Укрголовпрофосвіти заснував у Харкові перші науково-дослідчі катедри, що мають вивести наукове дослідження на нові шляхи з тими новітніми перспективами, що їх дала жовтнева пролетарська революція.

В 1922—23 р. р. розпочато організацію дослідчих катедр і в Києві, де вже працюють 18 катедр.

„Київ, — читаємо в передмові „Наукових Записок“ — для широко-організованої наукової праці створює особливо сприятливі умови. Він ще перед війною був найбільшим на Україні осередком науки і культури, і кількістю та розміром наукових установ, і кількістю наукових працівників, і кількістю студентства. Навіть значно даліше з-поза України тяжили до його, як наукового осередка. З найвіддаленіших закутків півночі та заходу колишньої Росії, з Кавказу, з Сибіру і Далекого Сходу тяглася молодь до Києва“.

Тепер перед наукою і науково-дослідчими катедрами повстає завдання піднести науку до роли творчого чинника в організації нового життя, без визиску, без поневолення, винайти надійніші способи пристосування зовнішнього матеріального оточення для потреб найширших і найбільш упосліджених до революції робітничо-селянських мас, прикласти всіх зусиль до найскоршого відродження народнього господарства і найбільшого розвитку продукційних сил країни.

Та найтіснішого зв'язку з життям, нерозривного контакту з робітничо-селянськими масами нека досягне тоді, коли до організованої колективної праці широкого і планомірного наукового дослідження, як активні співучасники, через інститут аспірантів прийдуть найздібніші представники робітництва й селянства, що вийшли з-поміж них і ґрунтовно сполучені з ними.

Київські науково-дослідчі катедри і розпочали нині свою наукову роботу, простуючи шляхом так часто занедбуваним у науці до останнього часу, — шляхом єднання життя й науки, науки і праці.

З великими зусиллями, відриваючи останні кошти від тих малих операційних зобов'язань і платні, київські науково-дослідчі катедри випускають перше число своїх „наукових записок“.

Після передмови, в „Записках“ подано 25 наукових праць представників різних катедр. Зазначимо найбільш цікаві праці, що дають багато матеріалу для всебічного пізнання України:

Тківський, П., акад., «Сліди колишніх гейзерів в українському Поліссі».

Рясівський, Л., «До геології Побужжя».

Ірвинський, В., проф., «Київський гнейсо-граніт».

Барлемань, М., «Про деяких рідких птахів Київщини».

Целюжко, Л., «Цікаві лепідоптерологічні знахідки на Україні».

Фомин, О., акад., «До вивчення торфових мохів на Україні».

Розанов, В., проф., «Історія української драми».

Пархоменко, В., проф., «Питання про початок історично-державного життя у „дніх слов'ян“».

Птуха, М., акад., «Таблиці смертності для України».

Пучківський О., проф., «Роля українців у розвитку медицини в Росії до середини століття».

В кінці „Записок“ подано короткі інформації про діяльність київських науково-дослідчих катедр та список докладів, улаштованих тими катедрами.

Ознайомившись з змістом I тому „Наукових Записок“, мусимо зазначити, що „Записки“ є лише збірник наукових статтів київських наукових робітників, що не дає, власне кажучи, жадного уявлення про дійсну працю київських науково-дослідчих катедр.

Перш за все з 18 київських катедр лише 8 катедр подали матеріали до I тому „Записок“. Немає, напр., жадної статті з циклу сільсько-господарського. А коли



в передмові говориться про те, що науково-дослідчі катедри мають вивести наукове дослідження на нові шляхи з новими перспективами, то для 1 тому, безумовно, доцільніше було б дати статті з сільсько-господарської економіки, марксознавства, ніж з хемії, або чистої математики.

Подано, далі, в «Записках» статті з історії й статистики, коли в Києві і катедрах таких немає.

З 25 авторів статтів лише 7 належать до складу катедр. Список докладів, приведений в «Записках» далеко неповний і невичерпуючий. Напр., в катедрі сільсько-господарської економіки, в праці якої я брав участь під час свого перебування у Києві, прочитано було значно більше докладів, ніж зазначено в «Записках».

Перевіривши статті, уміщені в «Записках» з списком докладів, улаштованих київськими науково-дослідними катедрами, бачимо, що жадна стаття не була темою доклада.

Але найголовнішою хобою «Записок» є те, що в них майже зовсім немає праць аспірантів, наукових співробітників, взагалі, молодих сил, а переважно уміщено праці відомих учених. Де ж тоді та активна співучасть найздібніших представників робітництва й селянства, про яку говориться в передмові «Записок».

Припускаю думку, що більшість (як-що не всі) статтів, уміщених в «Записках», написано давно, ще як і дослідчих катедр не було; майже всі статті є індивідуальні праці авторів і до катедр, як таких, відношення не мають. Через те «Наукові Записки» київських катедр, власне кажучи, є продовження або заміна «Науки на Україне», журналу, що чомусь припинив своє існування.

Сподіваємось, що в дальших випусках «Наукові Записки» не будуть збірником праць окремих авторів, а дійсно виявлять життя Київських науково-дослідчих катедр. Для цього в «Записках» треба уміщати тези тих докладів та рефератів, що читалися на окремих катедрах, друкуючи цілком найбільш видатні, оригінальні та актуальні теми. А найголовніше—треба дати можливість молодим силам виявити себе, треба не на словах лише, а на ділі тримати міцний зв'язок з життям, нерозривний контакт з робітничо-селянськими масами.

Треба, нарешті, ввести самий широкий колективізм в справу наукового дослідження, а цього якраз «Запискам» і бракує.

**Н. Дубняк.**

**В. У. А. Н.** Записки історично-філологічного відділу, кн. II—III (1920—1923), лівістична частина.

В лівістичній частині знаходимо працю Вс. Ганцова: „Характеристика поліських дифтонгів і шляхи їх фонетичного розвитку“, що становить витяг з більшої авторової праці „Фонетична історія звуків о,е довгих в українській мові“.

Учень Щербі й Шахматова Вс. Гонцов, здається нам, перший підійшов тільки до питання про північно-українські дифтонги й дав коли не вичерпуючу ще, то у всякому разі надзвичайно цінну їхню характеристику. Головні висновки ґрунтовної розвідки авторової такі: 1) Поліські дифтонги становлять одну, фонему, це—сполчення зі зміною артикуляції, та довгістю не відрізняються від звичайних наголошених монофтонгів, це перше, й становлять в уяві того, хто каже простий звук, не друге. Ця висловлена вже в лінгвістичній літературі думка знаходить собі компетентне й остаточне ствердження в праці Ганцова, 2) Радикальна зміна артикуляції протягом вимови дифтонга неможлива, 3) Ясно виявлені дифтонгічні відтінки бувають тільки під наголосом, 4) Обидві частини дифтонга здебільшого бувають рівні, 5) Дифтонги вимовляються з більшим напруженням ніж звичайні голосні.

Далі знаходимо критику дотеперішніх поглядів на повстання «і» з дифтонгів (Михальчук, Шахматов). Виходячи зі своїх спостережень, уважає автор погляд, ніби переважне значіння для розвитку монофтонга «і» мала друга частина дифтонга за помилковий, аргументуючи свою точку зору тим, що в спостережених їм говірках процес розвитку був очевидно протилежний—тоб-то «ио» набувало «передійшї» (розуміється акустично) артикуляції *ио* надалі *иї* і наслідком дислабілізації *далої*. Який ні важливий цей висновок, коли його прийняти (а для спостережених автором говірок його можна вважати за доведений цілком), але ще цікавіші для історії дифтонгів спостереження авторові над рефlekсацією ненаголошених *о,е* довгих в північних говірках, і висновки що до значіння цієї рефlekсації. Не під наголосом *о,е* довгі дали в більшості випадків «*о,е*» прості (за винятком де-яких морфологічних категорій де дифтонги мали з'явитися по аналогії з наголошеними флексіями). Звідси важливі



(найважливіший мабуть із розгляданої праці) висновок, що історія звуків *о, е*, довгих у північних і південних говірках значно різнилася, бо ж у південних говорах маємо «*і*» з «*о, е*» довгих незалежно від наголосу. Висновок вартий окремої розвідки, яку й обсяг дати автор у слушний час. Але вже з наведеного ясно, яке має значіння праця Вс. Ганцова для історичної фонетики українського язика. Висновки авторіві ґрунтовніші й більше підперті фактами живої мови, ніж трохи штучні концепції Шахматова, що опиралися виключно на графіку, не кажучи вже за зовсім несподівані погляди Смаль-Стоцького-Гартнера на «іканне» в українській мові, як наслідок скорочення *о, е* перед іскладом з *ъ, в, й*, слабими.

В розділі «Матеріали й замітки» знаходимо неінтересну полеміку Є. Тимченка з М. Грінченковою на тему, кому належить голівна заслуга в справі складання словника української мови так званого Грінченківського «спростування помилки проф. Є. Тимченка», далі відповідь Є. Тимченка і далі знову «До відповіді проф. Тимченка». Полеміка, що більше нагадує де-які місця з де-яких оповідань Нечуєвих, ніж це личило б для збірника В. У. А. Н.

Далі находимо рецензію О. Курилової на підручник проф. Кульбакіна «Український язук», в якій викладено зміст книги Кульбакіна й подано висновок: «Студентству нашому він стане в пригоді». Про цей висновок поговоримо нижче, а зараз зазначимо істотні хиби самої рецензії. Не підкреслено поперше абсолютно компілятивний характер книги. Коли в рецензії сказано, що фонетична система української мови «характеризується згідно з прийнятими в науці новішими методами опису», то слід було б підкреслити, що в науці прийнято характеризувати фонетику на підставі спостережень над живою мовою, а не списавши поряд кілька цитат з різних авторів, безпорадно плутатись у них, як це робить проф. Кульбакін хоч би, що до питання про вимову українського «и», не знаючи кому дати перевагу, Броккові, чи Смаль-Стоцькому і не маючи очевидно дозвілля, живши на Україні, самому прислухатися до вимови цього «малорусского» звука.

В рецензії зазначаються дрібніші хиби Кульбакінової книги, що свідчать про цілковиту невинність шановного професора в справах української мови як-то трохи не виключно діалектизми в парадигмах, форми, що зовсім не існують в українській мові—досить навести хоча б такі слова як ка за к (з «а»), цукр, ща сте, е ще, е му, не и (дат. ед. ж. р!), мою, воевода і безліч інших гумористичних винаходів.

Не зазначено в рецензії також і того, що проф. Кульбакін, що порівнює сербську мову не з прапівденнослов'янською, а з праслов'янською, за потрібне взяв рівняти українську мову з нашивку скроєною по Шахматову «праруською» мовою. Слушно завважуючи хиби Смаль-Стоцького, що до аргументації в справі цього питання, Кульбакін сам ухилиється в другий бік і стає в підозрілу близькість до Соболевського й подібних. Свідомо ігноруючи риси української мови, відмінні від російської (прикладів такого ігнорування досить наведено і в рецензії), Кульбакінський підручник з огляду ще на зазначені «особливості» його ні в яким разі не «придатний для студентства». Навпаки, його слід вважати абсолютно непридатним для не фахівця, що не має змоги розібрати, що в винаходах проф. Кульбакінова наука, а що паплюження «малорусского наречія».

Зазначимо, нарешті, що де-які завваження автора рецензії до книги не зовсім і слушні. Наприклад: рецензентка, приміром, уважає за характерніші для української мови форми дієприслівників з *е* на кінці «ходивше, ходяче». Що ці форми є ті самі, що й ходячи, ходивши, видно хоч би з того, що під наголосом у кінці (ідучи) буває тільки «и», отже все зауваження зводиться на нівець, на графіку. Та далеко більше є такого, що зовсім не завважила рецензентка, шануючи очевидно з якихось міркувань лінгвістичну репутацію проф. Кульбакіна. Із рецензії все ж таки неясно, що книга Кульбакіна цілком тенденційна, й до того ще дуже неохайно й нашивку написана праця, не з'ясує рецензія також і того, наскільки авторіві бракувало знання того язика, який він узявся був описувати.

М. Йогансен.

**М. А. Мензбир.** Великий ледниковий період Європи. (Век мамонта і печерного человека). Петроград. Изд. М. и С. Сабашниковых. 1923 г. Стр. 126.

Темою для свого цікавого начерку автор вибрав питання про «Великий льодовий період». Само назвисько це наводить на думку про його виняткове значіння. Явище це було причиною до цілої низки фавністичних осібностей півночі, відіграло воно величезну роль й на початкових шляхах людства.



Цілком природно, що над цим питанням міркувало багато спеців—вчених, але що до того з'ясування, то дати їй досі змогли вони лише голі гіпотези. Одні з них причину явища вбачали в соняшних плямах, інші—в невідомих відмінках в корі земної кулі.

З огляду на це, автор начерку поставив собі завдання сприяти встановленню правильного погляду на розмір і значіння льодових явищ в органічному житті землі.

За для цього він вишукує перш над усе одну якусь загальну причину з'явища, яке мало місце не лише в геологічну добу, але здійснюється повсякчас на наших очах (Альпи, Кавказ, Гімалаї, Кордільєри, Антарктичний материк).

Автор правдиво гадає, що, «знайшовши з'ясування утворенню й розвиткові сучасних льодовців, ми таким робом підійдемо до вирішення питання про причини розвитку льодових явищ в геологічну добу» (ст. 4).

Проте, своїм начерком автор дає лише відповідь на запитання «як», але не на питання—«через що». Він сам з сумом занотовує на ст. 48. «Ми все ще стоїмо перед загадковим явищем повільного зниження температури протягом, принаймні, всієї третичної ери»...

Початок зледеніння Європи він з непевністю відносить на кінець третичної та початок четвертичної доби (ст. 1, 21), з чим не погоджується Делере, який заперечує думку про значне зниження температури в пліоцені (ст. 49) та П. А. Кропоткин, основоположник (70 р.р.) думки про льодовий період в ділювіальну добу.

Наприкінці пліоцену,—обстоє автор свою думку—безсумніву мало, місце зниження температури, а разом з тим, при сильній вохкості, розпочалось зледеніння гірських верховин. З'являється мамут—*Elephas meridionalis*, побіч з уже зникаючим мастодонтом. Жирафи в цей час і сила антилоп вже зникли навіки. Та це й зрозуміло. «На початку пліоценової доби зимна холоднеца в південній Росії досягла вже значного напруження» (Н. А. Соколов). Але робити звідси висновок про існування цілих двох зледенінь протягом пліоцену на території сучасної України, як це робить проф. В. О. Городців у своїй новій археологічній класифікації, немає жадних підстав: Східна Європа знаходилась в зоні континентального підсоння!

Більшість геологів приймає, що зледеніння Європи розпочалося з ранішого періоду четвертичної доби. За останні часи, однак, все частіш починають лунати голоси, що початок льодової доби слід одсунути на кінець пліоцену, тоб-то, на кінець третичної доби. На це автор начерку зазначає, що мабуть воно так і є. Льодова доба насунулась не відразу. Метеорологічні умовини, що викликали її, зі свого боку, наступали надто поволі. Можливо, пройшли не віки, а тисячоліття, доки льодовці переступили за межі своїх вікових коливань, і Європа увійшла в льодову добу» (ст. 39).

От оці ось «тисячоліття», що простяглися напередодні зледеніння в четвертичну добу, і є тим дольодовим періодом,—для України, принаймні,—на початок якого припадає, наприклад, славнозвісна кирилівська стоянка у Києві.

«У Східній Європі 2-га межльодова доба поволі перейшла (через 3-є зледеніння, протягом четвертичної доби, для України подвійне, Т. С.) в післяльодову добу, а в середній (Європі) її змінила 3-я льодова, 3-я межльодова, місцями 4-а льодова й нарешті вже за останнього насунувся післяльодовий час» (ст. 48), при чому, територія України після 3-го зледеніння «вже не вкривалася більше льодовцем» (ст. 75).

Таким чином, доводиться одкинути геть,—що до України,—як четверте, тоб-то найпізніше, зледеніння, так само й найперші два (пліоценові), які, однак, мали місце в Зах. Європі. В кінці пліоцену вся «південна степова Росія» перебувала вільною од другого, найбільшого для Зах. Європи, зледеніння (ст. 78), що також свідчить не на користь узагальнення вищезазначеної археологічної класифікації.

Здається, даремно автор начерку «сподівається надолужити відомості про них (льодовці, що не існували! Т. С.) досліджуванням їх у Росії» (ст. 57).

Висновок з зазначеного той, що нова (1919 р.) археологічна класифікація Городцова, цілком, можливо, слухна для Зах. Європи, з її загальновизнаними в науці чотирма зледеніннями, з'являється трохи передчасною і в ніякому разі не придатною в цілому що до території сучасної України.

Як вище зазначено, автор цього начерку завзявся виробити правдивий погляд на явища льодової доби, чому він присвячує велику частину свого твору (80 ст., зі 120). Не вдивовиж через те, що такі кардинальні явища льодової доби, як мамут і печерна людина (згадані навіть в підзаголовку), якимось змазано й освітлено не в тій мірі, як вони на те заслуговують.



В своєму дослідві про льодовий період Мензбір виступає, як певний ворог Кюв'є з його гіпотезою катаклізмів в історії землі і, навпаки, гарячим прихильником великого Ляйеля, всіляко намагаючись, слідом за останнім, довести, що льодова доба для Європи не мала значіння якоїсь катастрофи.

Широким пензлем змалювавши картину повільного зросту льодовців, що не могли бути постійними в своїх розмірах; підкресливши їх величезну руйнуючу силу й вказавши на сліди їх у виді численних озер, подряпаних валунів, баранячих лобів та, у свій час, айзбергів, як на характерну рису льодового ландшафту, автор задається питанням: чи нема якої загальної причини, од якої залежить розвиток льодовців під ріжними широтами і в ріжних підсоннях?

Відомо, що не лише льодовці існують сумежно з тропичною рослинністю, але, з другого боку, їх цілком забракло, скажем, у північно-східньому Сибіру, де ми маємо найнижчу середню годову температуру. Це міркування приводить автора до питання про походження льодовців і до розглянення низки відповідних гіпотез. Авансом автор «особно підкреслює» висновок, що 40 літ тому зроблений А. І. Воейковим, що необхідною умовою утворення льодовців є притік великої кількості вохкості, підкреслює через те саме, що особисто визнає поодиноким правдивою лише метеорологічну гіпотезу походження льодовців, вперше висловлену Грегорі й докладно розвинену пізніше Хармером,—як певно еволюційну.

Проти астрономічної теорії Кроля-Уоллеса, особливо вживаної в Англії, Мензбір робе заперечення в тому змислі, що надто велика частота й скороченність льодових періодів не відповідають фактам дійсности, яка констатує іноді павзи між активними льодовцями в багаті мільйонів років.

Надзвичайно привабливою по своїй простоті і надто зараз розповсюджену льодову гіпотезу запропонував у 1896 р. Арреніус, підтриманий пізніше проф. Чемберленом. Згідно цієї теорії, зменшення на половину кількості углекислоти в атмосфері неминує поверне землю до льодової доби плейстоценового часу. Запереченням служить вказівка, що теорія ця не з'ясовує фактів історичної геології, та крім того кількість углекислоти в повітрі постійна.

Більшість геологів приймає чергування окремих льодовців (і межльодових доб) од шости до трьох. Гейниця обстоює лише одну добу, з послідовним наступанням і одступанням льодовця. Мензбір визнає теорію Гейниці по суті правдивою, хоч і приймає її лише на половину. Мої ж геологічні досліді на Україні у 1923 році примушують, не хитаючись, встати на захист цієї останньої в її цілому.

Хронологія льодової доби за останні роки значно просунулась вглибину, набувши певних рис постійности. Льодова доба в Європі тяглася щось по-над 500.000 років, в Росії з Україною—біля 200.000. Людина первісної, гейдельбергської, раси вдерлася сюди з Азії за 300.000 років до нашої ери.

Надто уважно проаналізувавши тундрову гіпотезу німецького вченого Нерінга (66—76), Мензбір довів її безпідставність.

Мамут, що відобравав остільки видатну роль в житті європейського троглодита, мав підстави сподіватись на більшу до себе увагу з боку дослідувача, з яким ніяк не можна погодитись, ніби мамут не має своєї, досить усталеної, генеалогії.

Двадцять стислих, але дуже змістовних сторінок присвячено автором герою доісторії, самовидцю льодової доби, печерному предкові європейців.

Взагалі, невеличка охайна книжечка, яка скидається на око, з чітким та приемним для очей шрифтом, безсумніву заслуговує уваги. Повторність та місцями непевність в твердженнях цілковито надолужується легкістю мови, яка в прибраних формах розповідає про суто-фахові речі. Книжка пригідна й для ширших кол читаючої людности тим більше, що промовляє на тему вселюдського інтересу, малюючи яскравими фарбами суворі обставини життя наших льодових предків.

**Гн. Стеллецький.**

**Р. М. Воляков.** Разыскания по сюжетосложению народной сказки. Том I. Сказка великорусская, украинская и белорусская. Гос. Изд. Укр. 1924. XI 238 стр. Тир. 3000.

Перед нами початок великого дослідження, яке повинно, на думку автора, охопити всі сторони народної казки, її форму, сюжети, ідеологію і культурно-історичну обстановку її зародження. Перший випуск першого тому, який оце вийшов у світ, присвячено аналізу сюжето-складання казок про неповинно-гнаних. Автор відрізняє тут такі: групи: 1) казка про мачуху й падчерицю, 2) про підмінену жінку, 3) про



неповинно гнати жінку, 4) про оббріхану сестру і 5) про героя-дурня. Весь зміст книжки приводить властиво до установлення літерних схем, чи формул для різних варіантів тієї чи іншої казкової теми. Наприклад, так: загальна сюжетна формула казок типу «Золушки» має таку структуру (літери значать прості повістярські одиниці):

$$a_1 A_8 C_7 R_4 A_{11} A_9^2 A_{10} C_7(1 + 1) e_1 C_2^2$$

Подібними формулами наповнена вся книжка. Таким чином, ми бачимо, що це дослідження Р. М. Волкова збудовано виключно на формальному підході до поетичної творчості по-за всяким зв'язком з громадським оточенням, чи культурно-історичними обставинами, в яких виник художній твір. Але метод, обраний автором, задовольняючим признати не можна: завдяки своїй крайній механічності, він безплідний. Що дає для читача цей безконечний перелік варіантів даної казкової теми і встановка їх структурної форми? Не можна ж забувати, що внутрішній розвиток казки (цеб-то її сюжет) і зовнішня історія її (місце і час виникнення казки, соціально-економічна основа, шляхи розповсюдження) тісно зв'язані поміж собою. Необхідно мати на увазі, що розповсюдження елементів народної творчості (фольклору) виникає нерівномірно і непростолінійно. Вона разом із загальним культурно-історичним потоком, проростаючи в оточення багатьох паростками, образує тут нові повторні осередки і захоплює все нові й нові області. Часто казковий, чи пісенний матеріал захоплюється владним колонізаційним рухом і, відокремившись від загальної маси, заноситься в далекі області, даючи тут початок новим осередкам. (Такий спосіб перенесення елементів фольклору можна назвати метастазом). А тому не можна не поставитись негативно до методу автора: він бере самовільно один клас казок (фантастичні казки), вихоплює з цього класу одну групу казок—про неповинногнаних,—і на протязі 200 сторінок розкладає схеми превсяких варіантів даної казкової теми. Для того, щоб висновки автора не стали випадковими, йому потрібно було б оброблювати по такому ж методу і всі останні сюжети та групи казок; а така праця вимагає багатьох літ марудливої роботи і декілька десятків томів. Інша справа, як би Р. М. Волків поспробував установити найбільше загальні теми для всіх казок, подібно тому, як покійний берлінський професор Рихард Мейер прагнув довести всі казкові сюжети до трьох основних тем: 1) схема «Зайвого», 2) схема «все, крім» і 3) схема крадіжки відзначної прикмети чи атрибуту. Для науки було б більш цінним, аби проф. Волков поспробував виділити із складу казок різні культурно-історичні шари: доісторичний, феодальний чи дружинно-княжий, мотиви книжного походження і т. д. (див. Macculluch, *The Childhood of Fiction*, p. 9).

З де-якими твердженнями автора, в передмові до книжки, теж не можна погодитись. Так, відзначаючи властивості «казкового складу», чи то пак поетичної техніки казок (стор. 12 і слід.), він указує на повторення, наростання ефекту, паралелізм і стереотипні фрази. Але до типових рис «казкового складу» потрібно, крім того, віднести концентрацію дії довкола одного героя, пересунення вершини драматизму на кінець казки, відсутність побічних дій і паралельних сюжетних ходів, слабкість мотивіровки дій, відсутність власних імен, або занадто загальний їх характер і т. д.

По своєму підходу робота проф. Волкова нагадує працю казанського вченого В. Андерсена про казкові сюжети. Але там принаймні ми находимо весь матеріал, який торкається того чи іншого сюжету (казки первісних індо-європейських східних народів), наш же автор, наслідуючи, за його власними словами, за методом проф. Д. К. Зеленіна, находить можливим обмежитись однією лише національністю, забуваючи про те, що чим ширша площа під будівлею, тим вона стоїть непохитніш.

**Е. Кагаров.**

**Михайль Семенко.** Кобзар. Повний збірник поетичних творів в одному томі! (1910—1922). Київ, 1924, «Гольфштром», 648 стор., ін. 8°.

Солідний повний збірник творів і останній задержуваний вибрік. «Кобзар»! З небіжки Елени Гуро епіграф: «Созданное уже не принадлежит тебе». Михайль Семенко. *Golfstrom*.

Взагалі Семенко стільки зробив для української поезії такого, що вже має певне місце в її історії, і в той же час ніби не виправдав своїх же власних надій.

Звідділя подвійність у критичному відношенні до його творчості не тільки професійних критиків, але й самого автора. Основна риса цієї творчості є напруженість, яка зараз же спадає, не досягши бажаних наслідків, і знов відновлюється, знов зарано спадаючи.



«Мій девіз — несталість і несподіваність» — каже поет і підкреслено римую історію зістерією на 337 сторінці.

Час, як відомо од другого панфутуриста, є поганий кравець, і от протягом 11 років шив він книгу не книгу, а дуже товстий, трохи шаржований, автобіографічний звіт («всі біографії — шаржний звіт» — та ж стор., XXX.) з метеликів — «пуантів» на прецікаву тему: «Хочете знати, хто такий — я?»

Певної відповіді на це запитання автор не дає та й не дасть мабуть вже, бо трохи запізнює, примусивши зацікавлених звернутись до соціологічної аналізи, творів.

Відповідну аналізу вже пробував переводити Володимир Коряк, який присвятив у різних місцях не одну цікаву сторінку Семенкові, визначивши, між іншим, як найсильніші боки в поета, його працю над синтаксою та словником, його імпресіоністичне малювання міста.

Але українська література з 1918—1919 р. р. зробила несподівані кроки на шляху «якогось відродження», що од його в свій час одмовився Семенко, і означені т. Коряком риси загубили актуальне значіння новаторства.

Семенко (вкупі з футуризмом взагалі) опинився у малоприємному, бо воно облудне, становищу застарілого новатора, футуриста без *futurum'a* майбутника в минулому.

Неорганізована однією певною ідеєю праця дала, як і слід було б чекати, трохи негадані наслідки.

Семенко не написав книги, хоча б у змісті пародії на шевченківський «Кобзар». Він і в повному збірникові дав те, що давав завжди — мішанину талановито недороблених віршів з віршами просто недоробленими, присвятивши всю цю творчість одній темі — Семенкові, іноді трохи глузуючи з неї:

То мої поезії беззразкові,  
То мої поезії бензинові,  
То мої поезії випадкові.

Ми кращої думки до тих поезій, ніж сам автор: вони (поезії) не беззразкові мають певні, іноді погані, іноді гарні, зразки, здебільшого російські; вони, безумовно не бензинові та й не випадкові. Поет так часто кокетував з публікою, містифікуючи земляків, що йому вже на слово не ймуть віри. «Притворно безумный Семенко» — остання хронологічна характеристика поета (в російській пресі).

Всі зазначені, властиві поетові риси остільки органічно злилися в його особі, утворюючи що соромливо-задержувату, парадоксально-шаблону постать, яка прикрашає обкладинку книжки і витикається з кожного рядку її, що зусилля Семенка на останніх сотнях сторінок вийти по-за власні межі треба вважати невдалими. Наслідки цих зусиль не цікаві, не надаються до читання. Поет відчуває, він, між іншим, щира людина, що «грузне у фразах». Але чи справді він все це робив, чи серйозно писав «кобзаря», чи навмисне дратував публіку, містифікуючи, своїм звичаєм...

«...Зачиняє бог свій театр, спускає завісу,

Спомин минулого несподівано замерз».

Відповідь! Або ось, ще щиріше:

«Одбодлерили, одсеверянили  
пороскапували душі в кавярнях».

Спитайте в самого поета і він відповість —

«А я хіба що казав?

У мене слів немає».

(стор. 593).

Ви вже повірили? Даремно! Ось Михайль Семенко накрутив цілком педантично («поезозмалярство!») конструктивістичні жарту на тему:

«Михайль Семенко поголив бороду» і кинув, задумався. Нудно!

«Яка насолода вмірати...»

А потім серйозно, задумано, на останній 627-й сторінці висунув Вам, вельмишановний громадянину, та й вам товариші, — язика:

— VII —

«Понеділок  
Вівторок  
Середа



Четвер  
П'ятниця  
Субота  
Неділя».

XII. 922. Київ.

Кінець.

З зовнішнього боку книжку витримано дуже демократично в дусі якогось поганого видання «Кобзаря». Ціна дешева, порівнюючи з розміром. Портрет у книжці (фотографія 19-го року) не вийшов. В змісті популяризації панфутуризму книгу треба вітати, хоч у ній переважає Семенко кверо-северянїнської доби. Як що дивитися на неї з точки погляду літературної паталогії, так треба тут берегтися, бо Семенко підроблено хворий. Іноді здається, що він і не футурист, бо до своєї ідеї Семенко ставиться не фанатично, а скептично. Ми не віримо навіть у занепад сучасний семенківської творчості, г. ч. через те, що розділ «Решта» безумовно талановитий і дотепний, а це останній розділ книжки.

Якось не йметься віри і в те, що «таки справді співає останню пісню останній поет, цеб-то я, лірик океанів і континентів», коли так каже Михайль Семенко про себе. І пісня не остання, і зовсім він не лірик континентів цей П'єро з Хрещатику, але справді лірик. Поеми і взагалі довгі речі Семенкові не вдаються. Поеми спец-призначення, як відомо, просто нудні, виходять по-за імпресіоністичні межі, призначені натурою Семенкові. Символістична «Ліліт» поділяє ту ж сумну участь. Перша з поем Семенка цілком лірична—«Вінок тремтячий»,—цікава і стоїть якось окремо в творчості поета. Шкода, що ця прекрасна річ, яка так гарно передає «містику» міста, не звернула на себе в свій час відповідної уваги. З окремих ліричних мініатюр можна нарахувати багато і невдалих та біля половини їх перейнято суто семенківським капризним гумором і своєрідною задержуватою кокетовістю, з-за якої виникає мимоволі ціла низка мало захоплених собою визнань.

От на-останнє уривок авто-характеристики Семенка:

«Життя мене обігнало,  
А я остаюсь романтиком,  
І кожда моя дрібниця—трагедія,  
І кожда мрія моя—огонь ворожий,  
І кожда щирість—помилка,  
І стремління—рабство...  
І вільний раб—ім'я моє.  
І не дивуйтесь моїй сміливості,  
Бо її змінює замішання.  
Геніяльність змінюється бездарністю  
...Я не знаю своїх доріг...»

(стор. 343).

«Життя мене обігнало»—характерне визнання, що повторюється в книжці. Але ми ж кращої думки, що до творчості автора, ніж він сам у вище-наведеному уривкові, хоч і визнаємо почасти правдивість цих інтелігентських самообвинувачень.

«Кобзар» Семенка викликає де-які проблеми до розв'язання. З соціологічної точки погляду виникає тема: «Самоліквідація інтелігентського індивідуалізму, як безнадійне завдання інтелігенції—за матеріалами Семенківського «Кобзаря».

З точки погляду формалістично-психологічної, хоча б така:

«Занепад формального новаторства, яко форми літературного поступу—в зв'язку з «Кобзарем» Семенка».

І наприкінці сам поет напрохується на тему:

«Кобзар» Шевченка і «Кобзар» Семенка з точки погляду відношень Семенка до Тараса Григоровича.

М. Доленго.

Р. S. Додаю ще де-кілька цитат до вищезгаданих тверджень:

«Я червоний з блакитним» (335 стор.)  
«Я—жертва погасаючого світу  
«Я—поранений звір».  
«Я тримаю в кишені світ бездонний,  
«Я—фігляр» (336).



«Бажати жить великий ризик». (175).  
 «І смерть, комична смерть», заграла на струні...  
 «Тротуари пусті нудні й давно знайомі вітрини» (107).  
 «Твоє тіло слизьке, як пристрасть,  
 І виблискує ніби відьма «Ропса» (123).  
 «Слова мої непослідовні» (49).  
 «Чому не можна перевернути світ?  
 Щоб поставити все догори ногами?»

М. Д.

**Я. Мамонтів.** «У тієї Катерини». Інсценізація поезії Т. Шевченка. Автор скористувався нагодою святкування роковин великого поета і, взявши за основу Шевченківську фавбу, написав сценічний етюд...

Незручно по-моєму називати це інсценізацією, бо річ зроблено досить самостійно.

Текст подано в стилі Шевченківських драматичних творів. Вийшло гарно, романтично й трохи солодко. На мою думку, було б багато краще, коли б автор був відійшов цілком від Тараса Григоровича, щоб-то пересипав свою Катерину перцем сьогоднішнього дня. Річ мабуть розрахована на селянсько-робітничий театр. Перед текстом рекомендується прочитати слухачам вірш Шевченка. Було б краще той вірш вставити в середину замість кобзарської думи.

Мова гарна. П'єса, очевидно, матиме успіх.

Z.

**Володимир Сосюра.** Осінні зорі. Збірка поезій. В-во «Книгоспілка». Харків, — 1924—Київ. Стор. 78, in 8°.

**Володимир Сосюра.** Місто. В-во «Червоний Шлях». Харків, 1924, in 16°.

Лисиче над Дінцем кинуте. Червона Зіма проминула. Немає ні тепла од рідної хати, ні спеки од проллятої крові. Ні в чому забути, бо навіть спомини дають все смутніші і блідніші відбитки. Порожня мрія не знайшла за що зачепитись у космічній просторині і повернулася до землі-матусі, що весь час побивалася «там, унизу».

Повернулася знесилена, зневірена і зупинилася на одному об'єкті, що на його не звертала до того певної уваги—на власному «я», на Володимирі Сосюрі.

«Хто розуміє цей жах, коли душа така самотня...  
 Мое серце—благбаз в часи військового комунізму,  
 Коли далі були такі пахучі, такі червоні»...

Так почались «Осінні Зорі».

Але, повернувшись до свого «я», мрія поета різкими рисами накреслила в блакитному майбутньому свою ідеологію.

Колись буде знати про Перекоп кожна дитина і перейде повна електрофікація («зацвітуть електричними зорями і земля і небо»). Колись будуть віки за одну хвилину і тоді прийде кінець НЕПу.

До нової економічної політики Сосюра відчуває між іншим чисто особисту ворожечу, яка, спіраючись, безумовно, на соціально-економічних факторах, визначає все ж собою домінуючий загальний тон всіх його поетичних емоцій, що з усією своєю конкретною тематичністю завжди здаються трохи потойбічними, наджиттєвими...

В майбутньому «згадають і про Володимира Сосюру», а зараз до цієї згадки повернувся він сам, але зараз —

«Мое серце—благбаз в часи військового комунізму».

Далі—мрії («чи й на Марсі такі ж менестрелі?..»), спомини («кричали по ночах міста в крові й одчаї»), сучасні враження («магнолії лимонний дух»), еротика і впливи, поетичні впливи сучасних елегіків. До Сосюри в нас було таке уявлення, що революція і війна—це великі трагедії, до яких треба підходити з підвищеним тоном, з гучним голосом,—уявлення ясно інтелігентське. В Сосюрі все це перетворено в ніжну тендітну елегію з постійним рефреном:

«А десь по-над Дінцем журба осіння бродить».

Таким чином виникли поеми,—ліричні, історично-революційні. Тематично вони зв'язані з «Червоною Зімою», але відрізняються од неї все більшим і більшим



одходом од безпосередності вражіння. В «Осінніх Зорях» такими будуть, як раз «Осінні Зорі» (не вся книжка, тільки окрема поема на 38 стор.), «Оксана», «Віра», а також і «1871 рік», хоч остання поема і має історичну тему 1-ої комуни. — Творчий принцип у всіх цих творах один — «зняться мені ешелони і далі». Відрізняються вони од «Червоної Зими» і дійсно — так, як сон од дійсності... В усіх акварельна двохмірна мальовничість, в усіх побутова інтимність ніби трохи здалеку («до церкви тихий дзвін, біограф, парубки»), але самостійного значіння ці поеми не набувають, не переходячи по-за межі безсюжетної ліричності елегичного спомину.

Цікавіші спроби в поета вийти з тону першої поеми, та вихід є завжди, як завжди, хоч поет і присвятив майже всю свою другу збірку (Осінні Зорі) на розв'язання цієї проблеми. Перед Сосюрою встала дилема: або лишитися тільки автором однієї речі, повторюючи до перевичерпування ту ж «Зиму»... або, не зважаючи на НЕП, посунутись у якийсь невідоме «далі». Та як? В розпорядженні поета все на його «я» тендітний зденерований сейсмограф соціальних землетрусів, тільки я — В. С..

І от він пише — «Пролог до невідомої поеми» і починає — «не я пишу оцю поему, а тисячі: з блідими... лицами, з чорними трояндами під очима»... Згадав головне твердження комунізму: «не я — колектив». Прийшов на станцію «Револуція». І знов — таж непереходима межа вступного віршу...

«Це я хожу по місту з одрізаною головою... НЕП... і на руках у мене б'ються і дзвенять одинокі жилки, а може вулиці майбутнього міста?»

«Чи чуєте мене, поети селянські? Порівняння — жилки і майбутні вулиці — «поэмы длинной стоит», але нам треба зазначити зараз основні координати творчості поета, бо вони в «Пролозі» яскраво виникають... То є — кинуте село і сучасне, ще не рідне місто, з одного боку, та неповська дійсність і утопічна фантазія, з другого. Координати, як бачимо, соціально-економічні, а за ними безпосередньо визначається емоціональний тон творів, той чи інший настрій їх.

«Вечір глянув одиноким лихтарем. Глибоко. Глибоко. Глибоко»... Така в Сосюрі задуманість. Що ж він бачить тоді? «Падають комети на голі коліна, і сльози біжать по щоках»... Тіло! «Вуста ростулені і тіла дух медяний». Це еротика (а не щось інше). Особиста поема про «золотого ведмедика», що колись сумною дівчинкою стане з ім'ям маленьким — Ві-ра.

«Вітру наймення — Володька. Сумно дивлюсь у вікно.

Снилась мені ти на фронті. Роки... секунди... давно»...

Сказано з приводу того, що «вітер цокає в ставні: «Любо, встань»...

Вдивившись глибше од соціального ґрунту, людина побачила загальнолюдське біологічне підґрунтя в спільній для всього живого сексуальній сфері. Але ще глибше —

«Крикнув шалено: «Моя!»

а я твої очі едеблю,

та не перший, не перший — я».

А далі не сцена ревностів, а тільки натяк на неї:

«Вітер над морем... скелі... В море я кинув когось».

І ще глибше, глибше —

«Місяць доріжку стеле, ляжу на ній, засну...

Тихо, без дум опускаюся в темну, холодну труну».

Заглиблення остаточне. Смерть. Од соціальних мотивів до фізіологічних і од тих до мертвої природи. Вітер. Море. Скелі. Місяць. Темна, холодна труна.

Але вже владно, постійно з тієї глибочини з'явилась ще одна постать і встала поруч з образом «смуглявого вартового». Жінка. Згодом вона, виринаючи на соціальну поверхню яви поета, прибрала конкретні, іноді занадто вже..., риси «жінок революції».

Спочатку ж було, здається, так:

«Губи в губи... тепло і вишнево...

Он пройшов задумано Дантон...

А вгорі бджолою Магадеви

Монотонно гуде камерон»...

Відомо, що на тому глибові, де спочиває Вічність, немає між сучасним і минулим великої різниці, і так непідроблено художньо забув у цих рядках про умови часу Володимир Сосюра.

«Одзвонила давно Револуція».



«Місто». В книжці нові завдання. Спроби дати ти пи. Вже в «Зорях» Сосюра знайшов—Смуглявого Вартового та Жінку Революції. «Місто» (тематична назва!) починається з типологічної поеми «Нальотчиця».

Характерно і дуже цікаво, що при цій зміні рішуче змінився ритм у поета. Замість знаменитого шостистопового ямбу, що ним Сосюра вже призивав нас до відчуження ритміки лав і ешелонів, з'являється скорочений, енергійніший і не такий співучий чотирьохстоповий.

«Біля конторки хлопці п'яні,  
Вгорі вагончики біжать,  
І труби в синім океані».

Теж Донбас, як і в «Червоній Зімі», але в іншому освітленню, не з точки погляду: там рідна хата.

В першій поезії, треба зазначити, автор все ж не занадто самостійно володіє новим для нього розміром. В наведеному уривкові згучить щось подібне до трактовки Рильського, а такі рядки, як ось ці:

«Хтось по-французькі влучно цвенькав,  
Коляски, бонни і ляльки,  
А на базар дівча маненьке  
Ходило красти житняки».

Чимсь і чомусь нагадують В. Поліщука. Але Вол. Сосюра в новій збірці вперше береться до тематичних поезій і спочатку вони мають всі ознаки етюдності... Важно, що од «Червоної Зіми» поет вже одійшов на новий шлях, хоча б і через «Золотого ведмедика» перейшовши, бо на старих шляхах у В. Сосюри змоги для дальшого поступу, на наш (і загальний) погляд, не було.

У зв'язку з тематичністю виникли в третій збірці ще де-які нові для нашого поета ознаки того самого з'явища, що його Ю. Тиверець помилково зве «западом ліричності» (див. статтю Ю. Тиверця в ч. 1—2 Ч. Ш. 1924).

Сосюра дав низку окремих коротеньких і класично викінчених поезійок. Ну, хоча б перша-ліпша:

«Дитина порізала пальчик  
і дивиться так ніяково.  
На ранку подує і плаче,—  
ніяк не спинить йому крові.  
Синява сніжинками повна,  
така невимовно байдужа.  
Небесная стелється вовна,  
лягає покійно в калюжі»...

Дитина та небо. Просто до геніяльності, але я чомусь подумав, перечитавши ці рядки, літерально так: «Як гарно став писати Максим Рильський. Ну, просто чудовий уривок».

Перехід до класицизму спостережено і в де-яких російських пролеткультовців, у зв'язку (досить двохзначному) зі зменшенням їхньої продукції. У Сосюри такий перехід йде в супроводі певного збільшення... виробництва (вже 3 збірки помічено в його 1924 роком, це в березолі місяці...) і класицизм Сосюрівський можна вважати за переходове з'явище. В усякому разі, він значно підвищив поетичну техніку поетові.

Але з вищезгаданої низки окремі поезії, переховуючи нові придбання Сосюри (тематичність, виразність малюнку і більша різноманітність у розмірах), роблять цілком своєрідне враження. І це як раз ті рядки, де на зміст твору впливає антинеповська ідеологія тов. Володимира Сосюри. Рішуче цікава безпосереднім впливом ідеологічного кістяку на зміст і форму її—поезія «Місто».

Свідоме підкреслення соціологічного моменту в ліричній поезії, як художній засіб творчості, можна зустріти в де-кілях місцях у поета, в чому й полягає не мала його заслуга, на наш погляд.

Місто викликає в Сосюри таке обурення, що—«не знаю, хто кого морочить, але я б нагана знову взяв і стріляв би в кожні жирні очі, в кожну шляпку і манто стріляв»—каже цей наївний і ніжний поет.

Але його стихійні поривання затримує залізна дисципліна партії, що є в той же час і ладом міста:



«Але, ні. Їх другим треба взяти.  
І синіє небаганно сніг...  
Місто взяло в ромби і квадрати  
Всі думки, всі пориви мої».

Товариш Сосюра дійшов таким чином до виправдання необхідності неп'ї. Як що на його, дуже рішучий поетичний крок.

На додаток ілюстративна цитатка до моїх тверджень про глиб і жінку в Сосюрі:

«..О, жінко Революції!  
Скільки геніїв вийшло із доісторичної  
Глибини твого черева...»

В тій же півпоемі «Рабфаківка» сумне пророкування—«ніколи, ніколи не буде краще на землі». Взагалі сосюрівський песимізм річ, здається, цілком невинна... Є в «Місті» прекрасний вигляд «З вікна» на вулицю...

«Кінь око скажене криваво примружив,—  
ударом трамваю хребет перебило...  
Кінь плакав... і мерзли, трусилися сльози...  
І от біля нього спинилася жінка.  
Струнка і тривожна, в зеленім шоломі,—  
од жалю рукою—з кобури нагана:  
В заплакані очі—залізо і племінь...  
А в небі сніжинки хиталися п'яно».

Так виявляється жаль в сосюрівському світі.

Останнє зауваження... Сосюра безумовно гарний поет, хоча мене і мало цікавить питання—чи дорівнює, чи не дорівнює він Тичині, Рильському та хоча б Єсеніну (Дорошкевич у «Більшовику» в Києві каже, що дорівнює—будемо вірити...), але він в усякому разі гіршим не зробиться, коли остаточно зукраїнізує свою поетичну мову, а вивчати його поезії буде і приємніш і корисніше... Правда, в останній збірці поет зробив певні кроки і в зазначеному напрямку.

На аналізі поетичних впливів рецензент не спинався. У Сосюрі вони місцями дуже помітні (рядок: тінь... день... сум... нпр.), але поет якось про їх не турбується і вони легко виникають і так само зникають, залишивши Сосюру самим собою.

**М. Доленго.**

**Ол. Досвітній**, Тюнгуї, новелі, Державне Видавництво України, 1924 р., ст. 139.

Тюнгуї—китай, китаець, китайський громадянин. І новелі О. Досвітнього присвячено тюнгуєві. Тюнгуї відіграв величезну роль в історії комуністичної Революції, тюнгуї «пройшов із краю в край» і Радянську Україну. Теж не даремне в українській літературі подибується його фотографія. Є тюнгуї в Сосюрі, і в Косинки, і в М. Терещенка, але там тільки риси портретів. О. Досвітній узяв більше полотно. Взяв він тюнгуя на його вітчизні і крізь нелюдські страждання привів його в країну соняшної держави.

Очевидно, історія тюнгуя цим не скінчиться. Тюнгуї вріс в нашу революцію і ще не одне перо буде прагнути змалювати його.

В найбільшій у всій книжці новелі «Тюнгуї», тюнгуї Дзі проходить перед нашими очима з того часу, коли ще не було китайської революції, через розмотовані повстання китайського раба, до куцої Республіки Юан-ші-кай, що вкрила богдыханського дракона брехливим прапором буржуазної республіки, «через солончаки й велику пустелю на східнім півдні де миготить червоний вихор», де в мареві в глухому, але й грізному гомоні видко його примару, що вартує свою пригноблену землю. Прийшов цей Тюнгуї через руки «місіонерів і стрівся з ним автор у себе вдома, де «на чужині, за революцію,—помирає Тюнгуї».

Такий зміст новел.

І виконано їх з повним знанням предмету, пройшов Тюнгуї живий такий, як він є на своїй землі.

І в цьому заслуга письменника.  
Малювати він уміє.



Досвітній не жахає, не робить страшних гримас. Пише він про найтяжчі речі просто, по дитячому наївно, так, як наївне життя темного згвалтованого Тюнгюа з самих низів життя, що вірить, сподівається, чиї мислі такі прості й наївні, як був простий і наївний робітничий клас, ідучи з петицією до царського палацу. В цьому сила автора, що вражає, підносить, дає художню правду, таку жорстоку і таку просту.

Можна закинути авторові, що він уникає малювати китайський пейзаж. Може це навмисне. А може автор не зовсім справився з завданням. Очевидно, автор і сам почував це, даючи наприкінці нарис про самий Китай «Там, де живе Тюнгуй», пробуючи дати «географію». З цим треба щось було б зробити інакше: або ж роскидати «географію» по всіх новелах, або ж останньою новелою розпочати книжку.

Але це спеціально до автора.

Вступ до новел, на нашу думку, цілком зайвий. Він тільки псує книжку. До художньої агітації буденної публіцистики додавати не варт.

Видано книжку добре. З емблемою тюнгуювого тавра, виконаного художником А. Страховим.

Книга має майбутнє. Може дійде свого часу вона й до самого Тюнгюа.

**Сам Кожушко.**

**Винниченко В.** Твори, т. т. II, IV. Кооп. Вид-во «Рух». Хар., 1923. Накл. 3000. Стор. по 204—214.

Кооперативне видавництво «Рух», крім енергійної праці по виданню п'єс (заново переглянутих і з відповідними вирізками та змінами) взялося до видання творів В. Винниченка. Доки що вийшло з друку 4 книжки, т. I, т. II в 2-х випусках, та т. 4. Третій ще друкується і скоро з'явиться в продажу.

Твори Винниченка (звичайно, художника-Винниченка, не політика) мають велике значіння для уявлення робітничого життя, побуту села в р. 1905 і скоро після цього.

Окремі оповідання Винниченка увійшли майже у всі читанки для трудових шкіл, в читанки для дорослих і т. п.

Отже твори Винниченка найдуть місце в бібліотеках клубів, сельбудинків, хат-читальень, а відповідні до віку школярського—в бібліотеках дитячих.

Не місце тут зупинятися на творчості Винниченка. Про це вже багато писалось.

В останніх цих 2 книжках уміщено такі дрібні твори: т. II, Дим. Темна сила. Хто ворог. На пристані. Уміркований та щирий. Рабкрам. Малорос-Європеець. Голод-Чесь. Ланцюг. Солдатики.

Як бачимо, переважно ті твори, що були видані ще Державним Видавництвом в Києві р. 1920 і яких нині вже немає в продажу.

В т. IV: Дрібниця. Студент. Кузь та Грицунь. Таємна пригода. Чудний епізод. Тайна. Не можна обійти мовчанкою—як саме справилося видавництво з завданням.

Скажемо—майже бездоганно. Папір гарний, друк чіткий, оповідання окремі, відмежовані одне від одного чистою сторінкою (з назвою лише слідуєчого твору).

В кінці томика подано зміст і на звороті (а той на окремому аркушикові) картку бібліотечну по десятичовій системі. Це значно полегчує працю бібліотекаря.

Книжки навмисне не обрізано, аби при заведенні їх в палітурки лишилися більші «поля».

Треба лише на обгортці помічати, який том (це вже є на 4-му).

Ціна трохи великувата (90 коп.), але при малому тиражі це цілком зрозуміло.

Хочеться побажати, щоби все зібрання творів було готове як скоріше.

**Мих. Марусик.**

**Нові дитячі п'єси.** 1) **П. Волобуєв**—Мені 13-й минуло. На 1 дію. Харк. Книгоспілка. 3000, стр. 16 вел., 2) **В. Волиняк**—Малий Тарас (великий бунтар). На 2 дії. Київ, Вид. автора. 1.500, стр. 32 мал., 3) **О. Сліпкова**—Тернами. Пост на 4 карт. ДБУ Др. 3000, стр. 22 вел., 4) **В. Тодосів**—Червона Хусточка. На 3 дії. Київ. Вид. автора. 1.500, стр. 16 мал. 5) **П. Долина**—У тієї Катерини. Спроба сценарія до слів Шевченка (в газ. «Більшовик» від 5/III, ч. 54). На 2 сцени. З увагами що до виконання.

Нові методи виховання дитини ґрунтуються на як найбільшому розвиненні дитячих здібностей, творчості, активності. Місце старої каззонної схоластики, «зуб-рощки», всмокчування без перестанку знаннів, далеких, нецікавих дитині—заняли



цілком інші підходи до науки шкільної, а саме навчання озднанітної повинності помалу стає живою, повною інтересу та захоплення грою-працею.

Тож і не є випадковістю, що у всіх нових підручниках та порадиниках вчителів радянському значне місце займає драматизація, бо цей засіб дає гарні наслідки, веде до міцного об'єднання дітей, єднає школу з населенням, життям, дає змогу дитині виявити свої здібності, смак в галузі естетичній.

І бачимо ми—по всій Радянській Україні немає школи, чи дитячої комуни, де б під час свята революційного, чи перервів між триместрами, роковин діячів, писменників, не було б спроб влаштувати дитячу виставу, інсценізації, нові картини, навіть хоча б байки в дівчих особах.

Цілком зрозуміло, що керівники дитячих установ, бажаючи допомогти дітям—геть перерили бібліотеки, переглянули покажчики книжок, шукаючи коли не п'єс, то віршів, оповідань, які б можна було інсценізувати.

Звідусіль чуємо скарги—«чому мало видають дитячих п'єс, дайте їх, допоможіть нам».

Здавалося б—чого простіше—зібрати рукописи, виправити трохи і до друку.

Дитячі п'єси малі розміром, надрукувати можна багато. Але це не така проста річ. Як не дивно, а у нас дуже мало дитячих п'єс, що відповідали б завданням сучасної педагогіки. Пишуть люде багато, вистав дитячих відбувається теж не мало, спроб—сила-силенна—та, на жаль—значна частина невдачі. Напр., за рік Репертуарна Комісія Харків. Досвідної станції переглянула коло 600 дит. п'єс, але ухвалила щось менше 10%. Такі наслідки надто характерні.

Ось і нині—протягом березня з'явилося в продажу 4 дитячих п'єси, і навіть в газеті розміщено до свята Шевченківського сценарій, що також можна спробувати виставити в школі. З перелічених 5 п'єс—4 стосуються життя Шевченка. До цих роковин Т. Гр. вони запізнилися, але будемо розглядати їх, яко взагалі п'єси дитячі.

Перша, «Мені 13 ми н а л о», не дуже вдачна. Вона, правда, проста, коротенька, але зміст її мало цікавий, одноманітний, дія не захоплює глядача, мало руху, а натомість—більше слів, діалогів, пояснень. Не можна визнати вдачним введення значної кількості дорослих дівчих осіб—треба не забувати, що в дитячих п'єсах ці ролі виконують діти, їм не дуже вдаються типи дорослих, бо й голос, рухи, постань—мало відповідають завданню. Виходить комично, тоді як на сцені по п'єсі плачі, сум... Значною хибкою є наділення Тараса—дитини р. 12—думками й словами, що не відповідають ні його розвитку, ні дійсності, як скажемо: «Ну, почекайте ж! Колись... Колись... Не кажіть же тоді про ваші муки та ваші сльози»... (це панам погрожує!).

Цікаво починається друга п'єса «М а л и й Т а р а с»—сценою малювання на стіні. Ми знаємо, що Шевченко—дитиною найбільше виявляв хист цей саме, вірші він почав писати далеко пізніше.

Та знову автор «приписав» 10-літньому Шевченкові такі «ахові» розмови про бога, янголів, свічки, рай, що стає соромно за автора—невже ж він не уявляє побуту р. 1824, думок, настроїв селянських—неначе це каже «Молодий Ленінець» та ще й з стажем—1—1½ років! Далі в п'єсі подано надзвичайно сильну сцену катування Шевченка його дядьком і мачухою—за те, що буцім він украв москалевих 45 копійок. Тут пішов в «ход» ремінь, вирази: «убийте гада треба! Злодіяко... Собако... Гадена... Арештантого». Нащо це все? Невже ж не можна було інакше показати тяжке життя Тарасове у мачухи, бійку, лайки! А то аж 8 сторінок відведено на катування (з 25, що припадають на текст п'єси!).

Нарешті—з'являється батько і визволяє свого хлопця. Дізнаються, що на Тараса набрехано. І лютий дядько Павло вже жалкує, що втік брехун Степанко, «шкода, що тому не всипав»...

Це й вся п'єса. Як бачимо—автор дав малий зміст, лише 1 день, навіть менше, життя Шевченка, навмисне зіпсував п'єсу дикою сценою катування і цим зробив її цілком гидкою.

Для вистави треба викидати значну частину розмов антирелігійних, перероблювати сцени бійки, і тоді будемо мати маленьку п'єску, що її можна пустити на дитячу сцену.

Без порівняння з попередніми краща п'єса О. Сліпкової—«Т е р н а м и». Це не п'єса, а постановка на 4 картини, по системі «Гайдамаків» Курбаса. Спроба заслуговує, безумовно, значної уваги, але вимагає участі щось коло 80 дітей.

Необхідні світлові ефекти, велика сцена, музика, добре зрепетовані масові рухи-сцени.



П'єса мала вже кілька постановок, справляє міцне вражіння. Що до самого тексту—не можна не зауважити кількох «ляпсусів»: «світ (світло), зліва направо, нужда, розказав, ілюзія, в правий та лівий боки, погляне на степи... і промове... де могила о давнім давні говорила»...

Так само дивне закінчення 3 дії—показано, як тяжко було Шевченкові в неволі—коло Аральського моря. Шевченко каже: зоре моя вечірняя, зійди над горюю... і т. п. і затихає, а оповідачки: «Отак що-вечора поет з зорею розмовляє... В кінці не витримав такої кари—умер Кобзар!» і—завіса. От-такої! Треба було показати, що Шевченко вмер-то вмер, та не в неволі, а в Петербурзі, вільною людиною, і не від розмови з зорею.

Надзвичайно гидке вражіння складає перекручування віршів Шевченка—автор починає по «Шевченкові», а далі—як його треба.

На що це?

Кругом неправда і неволя—  
Народ замучений мовчить,  
А на його робочих спинах—  
Царьок годований сидить.

Таких «отсебятин» повно в п'єсі і вони цілком зайві та псують п'єсу.

Треба відмітити «несуразність» в малюнках—схемах—там є напис «звідциль з'являється постать Скоропадського», а в картині 4-й цього нічого немає і взагалі 4 картини—бідна, мала, слаба.

Сценарій «У тієї Катерини» цікавий новими прийомами—коли рух є «основа дії, засіб... первостепенний». Сам автор попереджає, що в інсценізації «відсутність побуту і психології як особливостей і окремих індивідуальностей». І дійсно—всі сцени обох дій побудовані на фоні завше мінливих груп, що весь час приймають участь в п'єсі, доповнюють слова Катерини, запорожців, підкреслюють логичні наголоси, дають тон, зміст виразам, рухам.

Коли порівняти сценарій з нещодавно написаною інсценізацією Мамантова до цього ж твору Шевченка—бачимо, оскільки автор сценарія взяв інші методи і прийоми, йдучи новими, мало протореними шляхами. І в цьому заслуга автора сценарія.

Масові рухи і сцени вимагають старанної підготовки, але повинні дати значний сценичний ефект. Спроба безумовно варта до здійснення.

Остання п'єса «Червона Хусточка» для діток дошкільного віку. Вона по змісту повторює стару фавулу «Красної Шапочки», але автор досить удачно уникнув де-яких тяжких місць казки—як скажемо—вовк ковтає бабусю, його убивають, розрізають живіт, бабуся вилазить жива. В п'єсі вовк скидає за ліжко бабусю, та падає непритомна, але коли вовка убивають—починає озиватися з-під ліжка.

П'єса дуже проста, легенька, хоча автор вже надто легко поставився до неї. Можна було вплести в п'єсу гру, пісні, подруг дівчинки, забавки—все те, що так милує малих актерів і малих глядачів, що є бажане з міркувань педагогічних і нарешті дало б змогу охопити дієвими особами більшу кількість дітей (тут лише 1 дівчинка—герой, 1 вовк, а решта: мати, бабуня, дідунь—виконують ролі дорослих, значить, треба брати дітей старших. П'єса написана по фавулі старезній, без різних прикрас та доповнень—мала надто і скученька, нівроку.

Та й фавула вже остільки зайозана, що чи не час її закинути?

Крім цих п'єс дитячих, ще є в Альманахові ч. I «Плуг»—В. Муриця «Спартак» на 5 дій, але для дітей старших груп семилітки, досить складна по декорації, масовим сценам, але цікава по ідеї, є кілька інсценізацій до свята Паризької Комуні (в книжці, виданій Т-вом сприяння молодому Ленінцю, під назвою: «На барикадах» і в серії ДВУ під назвою «Бібліотека Юного Спартака», було видано в р. 1923 п'єсу-феєрії «Чарівна Сопілка», в журналі «Червоні Квіти», ч. I, була надрукована п'єса «Розумна бабуся» та, здається, це й все.

Як бачимо—наш огляд короткий і нечисленний, причини цьому ми вже зазначали, але мусимо підкреслити, що справа дитячого театру остільки актуальна, що повинно виявити значну діяльність місцевим робітникам, відділам Наросвіт в справі оброблення, збирання п'єс дитячих, обміркування їх і нарешті—видавництвам виявити більше праці в справі видання, бодай таких, як ось оці, з помилками, хибами.

Мнх. Биковець.



**Плуг**, збірник перший, Літературний альманах, Державне Видавництво України. Харків, 1924.

Це на обгортці, на другому аркуші герб ДВУ, а на третьому «Спілка Селянських Письменників «Плуг», за редакцією С. Пилипенка, 1924.

Сама назва альманаху близька, бо чути оцю назву вже другий рік на всіх теренах України та й по-за межами її. Це вже конкретні результати довгої (як на наші часи рахуючи) праці. Що-правда, одного «Плуга» вже було випущено, але тоді малого, що пройшов тихо й непомітно й загубився десь. Це вже великий «Плуг», на 218 сторінках. Тут уже виступає на 30 імен, що багато з них за того першого «Плуга» й не чути було.

Отже—великий розміром «Плуг».

«Але було б помилкою вважати цей збірник конденсатором певних досягнень, чи, навпаки, «першою прокламативною демонстрацією. Не те й ні друге»,—каже редакція в слові «замість передмови».

І далі: «Наш альманах, це—не підсумки праці, це—сама праця»...

...«А поки що—це ми знаємо—даємо вправи підмайстрів, що хочуть бути майстрами».

З цим усім, безперечно, можна погодитись.

Не досягнення, не підсумки, а сама—праця.

А праця—серйозна.

Роспочато її маленькою поемою О. Донченка «Ленін», траурний силует якого стоїть над заголовком. Це друга українською мовою поема, що з'явилась у полтавських часописах ще за життя Леніна. Донченко ще дуже молоденький, як взагалі всі до одного ще вони такі молоді. Але й вірші його в часописах і в журналах (Зелене Болото, Черв. Шлях, ч. 3) переконують, що в молодого автора безсумнівний є хист. З таким же хистом написано й цю поему про хворобу Леніна.

Сильно нагадує В. Чумака поезія Петра Голоти «Біля порогу Революції»:

—Слово—повстання!  
Мітинг заліза!  
На програмі денному  
Перше питання—  
соціалізм.

Бадьора й молода поезія Павла Усенка «Весняне».

Трохи книжна, але така ж юнацька поезія Грицька Плискунівського «Колективи», що трохи ритмом нагадують В. Сосюру, навіть подекуди й своєю фразеологією («На банях чавуни вже брязкіт свій спиняють і падають на діл рохитані боги»).

Не погана ритмічна справа Юр. Жилка «У дорозі». Різблені два вірші Андрія Панова: «Донбас» і «Цвинтар на Дідубе».

Не знайшла собі місце всіма своїми рядками поема Грицька Коляди «Аяна» і вміщена малесеньким уривком, очевидно, тому, що автор затоплює сам себе поемами і не має часу обточити те, що лягає чорнеткою на його папір. В цілому вона, безумовно, більше виграє, додаючи кілька сильних і характерних для Коляди індустріальних образів, особливо контрастів міста й села, де місто малюється такими непереможно-бадьорими, повними юнацького захоплення образами.

Настрійові «Сільські комунари» Марка Котушного:

—Ми—машина,  
Ми—електрика,  
Двигуни історії,  
В нас червона орнаментика  
Усипана зорями.

Чудесна «нальотчиця» В. Сосюри, що його творчість уже жде дослідника, який би викрив чари музи цього стихійного таланту.

По жіночому ніжні і по революційному бадьорі дві поезії Марії Романовської «Осінне»:

—Червоне листя в серці парку,  
Осіння ласка на твоїм чолі...  
Ти дужий?—Так!—Іди!..

Космічне захоплення земною комуною Олелька Сасенка.

Під Лесю Українку драматичний віршований малюнок Г. Степового.

Це вся поезія, що чергується з прозою.



«Револуція» А. Громова, де «Павло їсть очима червоний прапор», якого вбиває батько-більшовик короткими плакатними фразами,—

Незаможниця «Саша» І. Шевченка, що змушена злиднями й голодом поневірятись по світу, попадає до куркуля, де куркулів син їввалтує її, заражаючи пранцями, що потім перейшла перон, рейки і пішла в степ»,—

Гарна коротка мініатюра Юрка Мережаного «Документ», де «По-над полем летіло журавлиним ключем міліярдне літо» і під ним Вдовиченко просив у дяді його червоного документа—К. П.,—

Вибагливо-вишукане, таке хороше своєю природою і таке безжальне й жорстоке всім тим, що проходить на його фоні, оповідання Олександра Копиленка, «Іменем Українського Народу»,—сифілітичний, огидний і жахний бандитизм,—

«Мишачі Нори» Петра Панча,—

«Вовчі Байраки» В. Вражливого, байраки люмпен-пролетаріату, де під ножем голоду падає матір і товариш,—

«Міщанка»—Михайла Харченка,—

«Мати»—Гордія Коцюби,—

«Нуждарі»—Володимира Гижицького—автора «Трембітиних тонів»—

«Пасинки Степу» Миколи Дукина, яким, будучи в столиці, хочеться «отак, знаєте, ухопитись руками за голову і бігти, бігти довгою вулицею, а потім по шосе, звернути десь межником, одняти в якогось дядька плуга і закричати на всю Слобожанщину:—

—Цабе, гей!—

Химерна, прекрасна і молода своїм захопленням майбутньою комуною «Меліорація» Івана Сенченка,—

Талановитий сценічний «Спартак» Василя Муринця—

— Це проза «Плуга».

Можна, звичайно, відокремити з числа згаданих імен О. Копиленка, В. Вражливого, І. Сенченка і П. Панча. Це ті підмайстри, що найшвидше стануть майстрами, революційний зміст вперто пробують одягти в привабно-вишукану форму.

Влучно й потрібно передруковано з Л. Н. В одну з останніх новел Василя Стефаника, що може цілком зійти за плужанський твір «Сини».

Короткий, але змістовний нарис проф. Олександра Білецького «Двадцять років нової української лірики» (1903—1923) та «Соціальна Пісня на українському ґрунті» Івана Капустянського (Плужанин) становлять науковий відділ альманаху.

Незрівняні «усмішки» Остапа Вишні «Плуг» та «Понеділок» оздоблені талановитими шаржами на плужанських та трьох гартованських літераторів,—це усмішка цілого «Плуга», цілої молодії, дзвінокої, бадьорої й талановитої генерації комуністичних селянських письменників.

Сам редактор і «отаман» «Плугу» Сергій Пилипенко наприкінці літературного відділу вмістив дві свої байки.

Такий зміст «Плуга», тільки перерахований по заголовках. Зміст, повний революційного побуту, молодистого надійного життя і зухвалою пориву й польоту вперед, до необмежених творчих досягнень.

Перед нами може тільки пуп'янки, тільки подекуди натяки на силу таланту—про це скаже майбутнє. Але—

це є скарб, і скарб немалий.

А коли ми тільки подумам, де взято цього скарбу, і дізнаємось, що його плугом вирито з чорної колись земної ріллі, і тепер ясної, що «дівочит» веснами, з ріллі рясно политой кров'ю за щасте колись безправного раба, незаможника і робітника, тоді перед нами на весь зріст і в повній формі встане той скарб, що його внесено в скарбницю нового життя і його літератури.

#### І. Дніпровський.

Н. В. А це, сказавши, вже не варто говорити ні про обгортку, ні про добрий папір, ні про зайвість чорних ліній, що додають траурного вигляду альманахові. Це,—дрібниця.

#### І. Д.

**Радянська Освіта.** Громадсько-педагогічний журнал. Ч. 2. Грудень. К. Вид. «Шлях Освіти». 96 стр. 7.000 пр.

Якось соромно нині рецензувати журнал, позначений груднем, та ще коли це «ясн»чик». Але—маємо останню книжку, цю саму, і голосну обіцянку на звороті



обкладинки «в 1 половині лютого 1924 (а не 1925) має вийти № 3». Переход редакції з Харкова до Києва видко мало допоміг видавництву і редакції дотримати слова. Це передмова. Але що до змісту книжки, помічаємо значне покращання і оживлення.

В книжці зачеплено актуальне педагогічне питання про комплектну систему навчання і тому ст. т. Різника на 11 сторінок найцікавіша. Автор—практичний робітник з дітьми і дорослими по цій системі, тому кожне його слово є не від «лукавого», не загальна мудра фраза, а висновок на підставі власного досвіду, спроб, досягнень. В статті є й зразки, обґрунтовання, класифікація, суперечки що до комплексів, вказівки до будування програму і т. п.

Це перша ґрунтовна стаття укр. мовою на це болюче живе питання.

Так само жваво ділиться своїм досвідом другий практичний робітник—про «організацію дитячого колективу в ран. дитинстві» (ст. т. Дорошенко).

Досить мало місця відведено справі дит. руху, дитячій творчості (журнали й газети дитячі); статтями про «Театр ім. Франка», п'ятиріччя школи ім. Франка в Києві, дописом про Українське шкільництво закордоном є намір підвести одірваних сільських робітників ближче до культурного життя.

Бібліографічні огляди т. Сулими (Укр. письменство), т. Зарецького (методика почат. математики) значно допоможуть розібратися в книжковому ринкові.

До хиб віднесемо: нецікаву, казюну хроніку, цілком не до речі фейлетон Вишні, хоча він сам по собі, як завше—блискучий і повний життєвих рис, запізнений по подіям огляд міжнародного та внутрішнього становища ССРР (чому ССРР, а не СРСР?).

Одже це вже тонкості, що з часом напевне зникнуть. Вже по ч. 2 бачимо покращання журналу, наближення змістом статей до потреб практичного місцевого вчителя.

А ця орієнтація єдина вірна і саме нині найпотрібніша.

Журнал повинен дійти до глухих кутків вчительської мережі. Це завдання відділів Наросвіти і профспілки «Робос».

Одже зменшення тиражу з 15.000 до 7.000 негарна, лиха прикмета.

**Зар. Нев.**

„Знаття“ № 3—4 (18—19). Видання «Хозяйства Донбаса». Харків, 1924 р. Стор. 42. Прим. 2.000.

З приводу смерті тов. Леніна чергове подвійне число журналу починається перекладом статті тов. Троцького «Нема Леніна» та віршами В. Поліщука «Коли титан вмірає тілом». В. Колос докладно намалював політичне й соціальне становище в Росії на передодні «Гапоновщини» та простежив саму «Гапоновщину». Слід би авторів робити вказівки, що саме покладено в основу статті, як це зробив Г. Ю. в статті «9 январа». Цікаве оповідання М. Горького про страйк робітників трамваю в Неаполі.

Ів. Єрофіїв дуже поширив тему статті: мав писати про голоту на підставі кобзарських дум, а в статті веде розмову й про татар, турків, поляків. Безумовно, наскоки татар та турків мали своїм наслідком загальне погіршення побуту селянства та пригноблення його, але авторів це треба було довести, інакше весь «вступ» аж до пояснення назви «голоті» (а з цього треба боло починати статтю) буде зайвим. Слід підкреслити аналізу т. Єрофіївим дум про козака Голоту та Ганджу Андібера. Дуже цікавий матеріал журнал подає про сучасне становище народного господарства СРСР та закордонного. Слід тільки більш уваги звернути не народне господарство УРСР. Досить популярно зложена стаття про трести, особливо відносно сути трестів західної Європи та Росії до світової війни. Коли б автор проаналізував істоту наведених трестів, читачу стало б цілком зрозумілим, що уявляють сучасні радянські трести. Суховато написана стаття з палеографії про матеріали письма, виробу цих матеріалів, та уживання їх для переписування та друку. Добрі статті з природознавства, фізики, геології, про вживання вугольного порошу. Селянству дуже буде в пригоді стаття П. Христюка про спеціальні ґної та їх вживання. Автор базується на матеріалах досвідних полей Катеринославщини, Полтавщини, навіть використав матеріали Німеччини. Шкода лише, що використані матеріали дуже старі.

**А. Ф.**



«Молодий дослідник»—Науковий журнал молодих дослідників сільськогосподарства України. 1924 рік, ч. 1, січень—лютий. Видається за матеріальною допомогою Сільськ. Госп. Наук. ком-ту.

Перед нами невелика (на 32 сторінки), чепурно видана, досить уважно проредагована і не зовсім трафаретна по своєму змісту і меті видання книжочка,—перше число журналу молодих дослідників.

Журнал, випускаючи лише перше число, має вже свою історію. Він продовжує, оформлює і становить на твердий ґрунт неспівимі і з технічного боку примітивні видавничі спроби агрономів-курсантів дослідних курсів при Всеукр. Агр. т-ві.

З цим журналом агрономична молодь виходить на широкий Шлях громадсько-наукової й літературної праці, виходить «з де-яким острахом, з почуттям великої відповідальності, але разом з тим з радісними надіями, маючи на меті об'єднати творчі наукові інтереси молодшої генерації працівників с.-г. науки на Україні».

У ініціаторів журналу є бажання дати можливість цим молодим робітникам науки «цілком вільно поділитися з товариством своїми спостереженнями та розвідками без огляду на те, що десь там, в невідомих ще їм товстих чи тонких книгах, дані питання були вже зачеплені».

По їх думці журнал мусить дати місце для виявлення творчої думки і ініціативи, не затьмареної ніякими упередженнями, сміливої в постановці питань, в викритті наукових досягнень, може вже навіть викритих.

Коли би тільки не сумнів старшого колеги, «немолодого» вже агронома, чи не буде бува ця експанзивна спроба безплідною, що розвіється при перших труднощах наукової постанови питань сільського господарства в українській пресі, як щиро треба було би вітати її.

Може ніде, як в науковій роботі, так не потрібне попереднє повільне опанування об'єктом досліджу, з «несміливими спробами», помилками, але з обов'язковим досягненням усієї теми, необхідністю дати їй й методологічну й науково-технічну постановку.

Ми не знаємо зараз часописів з поля сільсько-господарської літератури, що могли би вміщати ці молоді спроби, або, правдивіше, куди насмілювався би молодий науковий робітник, ще не випробувавши себе, не упевнений, що він не викриває давно вже викритого, подати свої наукові твори.

Тому видання цього журналу, особливо зараз, треба вважати дуже слушним і вчасним.

В першій числі ми маємо кілька оригінальних наукових розвідок (О. Синявський—Економічні проблеми на дослідних станціях України; Г. Помаленький—Питання азотно-кислих угноєнь на чорноземлях; Ф. Панченко—Протруювання насіння та схожість його після протруювання й инш., а також критику на роботи старих дослідників, відділ хроніки й все, що личить доброму журналові. Матеріал цікавий, часом дійсно зачіпає дуже важливі питання: і дає їм широку наукову трактовку.

Взагалі журнал заслуговує на велику увагу як молодих агрономів, так і старих дослідників, і коли оці останні будуть чуло відкликатися на шукання молоді виправляти й підтримувати її—журнал здійснить свою дуже важливу мету.

Треба було би тільки побажати більшої універсалізації матеріалу, що дало би можливість охопити ширші кола молоді агрономії, поширивши і зміст питань що їх має зачіпати журнал і поволі перетворити його в якогось «Молодого агронома», де міг би випробувати свої сили не лише дослідник, а й агроном-суспільник, агроном-кооператор і т. д. Це зробило би журнал, на нашу думку, більше значним і цікавим, а з другого боку, підтримало би молоді енергію ініціаторів і поставило би на твердий ґрунт.

В кожному разі треба побажати молодим товаришам найбільшого успіху в їх справах.

Дж. Головка.

18372

БІБЛІОТЕКА  
Обл. Правління Спілки  
Рад. Письменників

Інв. № 14830



# Видавництво місячника „ЧЕРВОНІЙ ШЛЯХ“

## ВИЙШЛИ З ДРУКУ І ПРОДАЮТЬСЯ:

1. **Х. Г. Раковський.** Союз соціалістичних радянських республік. Начерк (розійшлося).
2. **В. Полішук.** Адигейський співець. Поема, ц. 25 к.
3. Проф. **С. Ю. Семковський.** Що таке марксизм. Начерк (розійшлося).
4. **Е. Берглер.** Фашизм. Начерк (розійшлося).
5. **М. О. Скрипник.** Історія пролетарської революції на Україні. Короткий начерк, ц. 50 к.
6. Проф. **С. Остапенко.** Вічний революціонер (Донбас). Начерк, ц. 20 к.
7. **Асп. А. Ковалівський.** Питання економічно-соціальної формули в літературі, ц. 25 к.
8. **Гн. Хоткевич.** Гуцульські образки.
9. **Х. Г. Раковський.** П'ять років Української Радянської влади (розійшлося).
10. **П. Капельгородський.** «Чарівна Сопілка». Дитяча п'єса (розійшлося).
11. **В. Чередниченко.** Артистка без ролів. П'єса в 3 актах., ц. 25 к.
12. **Б. Антоненко-Давидович.** Лицарі «абсурду». П'єса на 4 дії, ц. 30 к.
13. **В. Коряк.** На літературному фронті перед VII жовтнем.
14. **М. Рильський.** Чумаки. Крізь бурю й сніг. Поеми.
15. **В. Сосюра.** «Залізниця». Епопея.
16. **В. Сосюра.** «Місто». Збірка віршів.
17. **М. Хвильовий.** «Осінь». Проза.
18. **Квартали.** Альманах перший.

## ДРУКУЮТЬСЯ:

19. Проф. **С. Ю. Семковський.** Конспект лекцій з історичного матеріалізму.
20. Проф. **О. Білецький.** Сучасне красне письменство Заходу. Нариси.
21. **Ол. Попів.** Сковорода, Шевченко, Франко, Леся Українка, Коцюбинський. Збірка критичних нарисів.
22. **М. Любченко.** Чотири роки української еміграції. Спроба історичного начерку.
23. **Ол. Досвітній.** Американці. Роман.
24. **Л. Троцький.** Література і Революція. Збірка статтів.

При Видавництві монопольне представництво на Україну Видавничого Товариства з обмеженою порукою „КОСМОС“—Берлін—Нью-Йорк.

ГОЛОВНА КОНТОРА І СКЛАД ВИДАНЬ—Харків, площа Р. Люксембург  
б. готель Асторія, 4 пов.

РОЗДРІБНИЙ ПРОДАЖ ПО ВСІХ КНИГАРНЯХ.



**ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА** НА ЩОТИЖНЕВИЙ НАУКОВО-ПОПУ-  
ЛЯРНИЙ І ГРОМАДСЬКИЙ ЖУРНАЛ

# **„ЗНАТТЯ“**

МЕТА ЖУРНАЛУ — ДАТИ ШИРОКИМ РОБІТНИЧЕ-СЕЛЯНСЬКИМ  
МАСАМ У ЗРОЗУМІЛИЙ ДЛЯ НИХ ФОРМІ НАЙРІЗНОМАНІТНІШІ  
ЗНАННЯ З РІЗНИХ ГАЛУЗІВ НАУКИ ТА ЖИТТЯ.

Журнал має такі розділи:

- I. Передова стаття.**
- II. Соціально-політично-економічний.** Особливу увагу журнал віддає теорії та історії соціалізму, історії революційного руху, розвитку народного господарства й, взагалі, питанням економіки.
- III. Історично-філологічний.** Історія культури, історія літератури, мовознавство й інші науки.
- IV. Природа.** Фізика, хемія, астрономія, фізична географія, геологія, зоологія, ботаніка й інші науки.
- V. Прикладні науки.** Техніка, сільське господ. медицина й ин.
- VI. Красне письменство й сатира.**
- VII. Огляд закордонного життя.**
- VIII. Огляд внутрішнього життя СРСР.**
- IX. На місцях.** Дописи й хроніка робітниче-селянського життя.
- X. Наука й життя.** Новіші винаходи в царині різних наук. Пристосування науки до життя.
- XI. Критика й бібліографія.**
- XII. Листування з читачами.** Запитання читачів і відповідь їм.

В журналі беруть участь найвидатніші науково-літературні сили.

## **ПЕРЕДПЛАТА:**

На 1 рік—7 карб. 50 коп.; на 1/2 року—4 карб.; на 1/3 року—  
2 карб. 75 коп.; на 1/4 року—2 карб. 25 коп.; на 1 місяць—  
80 коп. Ціна окремого числа 25 коп.

Передплату слати поштовим переказом, дрібні суми можна  
слати поштовими марками.

**АДРЕСА: Харків, пл. Р. Люксембург, № 23.**  
**Вид-во „Червоний Шлях“, Сектор періодичних видань.**



# КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЦТВО

# „РУХ“

КНИГАРНЯ й ВИДАВНИЦТВО: Харків, вул. 1-го травня, 10.

## Вийшли з друку:

### ТЕАТРАЛЬНА БІБЛІОТЕКА.

|  |         |
|--|---------|
| *1. Карпенко-Карий. По-над Дніпром. Драма на 5 дій . . . . .     | 25 коп. |
| *2. М. Кропивницький. Глитай або павук. Драма на 4 дії . . . . . | 15 »    |
| *3. Карпенко-Карий. Батькова казка. Драма на 5 дій . . . . .     | 17 »    |
| 4. В. Винниченко. Молода кров. Комедія на 4 дії . . . . .        | 25 »    |
| *5. Карпенко-Карий. Наймичка. Драма на 5 дій . . . . .           | 20 »    |
| *6. » » Чумаки. Комедія на 4 дії . . . . .                       | 20 »    |
| *7. » » Лиха іскра. Драм. поема на 5 дій . . . . .               | 20 »    |
| *8. » » Хазяїн. Комедія на 4 дії . . . . .                       | 25 »    |
| *9. І. Тогобочний. Борці за мрії. Драма на 4 дії . . . . .       | 20 »    |
| 10. В. Винниченко. Панна Мара. Комедія на 4 дії . . . . .        | 25 »    |
| 11. Я. Мамонтів. У тієї Катерини. Драм. карт. на 2 одм. . . . .  | 15 »    |
| *12. Ів. Франко. Майстер Чирняк. Комедія в одній дії . . . . .   | 15 »    |
| *13. » Будка ч. 27. Драма в одній дії . . . . .                  | 15 »    |
| 14. » Украдене щастя. Драма в 5 діях . . . . .                   | 20 »    |
| 15. Ж. Мольєр. Все не в лад. Комедія на 5 дій . . . . .          | 18 »    |
| 16. » Огид ревності. Комедія на одну дію . . . . .               | 13 »    |
| 17. С. Черкасенко. Повинен. Драматичний етюд. . . . .            | 12 »    |

\* Відзначені п'єси дозволені до вистави в редакції «Руку».

### Повне видання творів В. ВИННИЧЕНКА вийшли з друку:

Том І. Книжка 1. Краса і сила. Заручини. Контрасти. Антрепреньор Гаркун-Задунайський—90 к. Том І. Книжка 2. Голота. Біля машини. «Мнімий господар»—90 к. Том ІІ. Дим. Темна сила. Хто ворог. На пристані. «Уміркований» та «Щирий». Раб краси. Малорос-європеець. Голод. Честь. Ланцюг. «Солдатики»—90 к. Том ІV. Дрібниця. Студент. Кузь та Грицунь. Таємна пригода. Чудний епізод. Тайна.

### КРАСНЕ ПИСЬМЕНСТВО.

|   |         |
|---|---------|
| В. Гжицький. Трембітні тони (поезії) . . . . .        | 30 коп. |
| Я. Мамонтів. Ave Maria. Трагедія на 5 актів . . . . . | 40 »    |

### НАУКОВА ЛІТЕРАТУРА.

|  |      |
|--|------|
| М. Горбань. Новий список літопису «Краткое описание Малороссии»<br>(нарис з української історіографії) . . . . . | 20 » |
|--|------|

### ПІДРУЧНИКИ.

|   |            |
|---|------------|
| М. Плевако. Хрестоматія нової української літератури. Том ІІ.<br>[XVI+528 стр.] . . . . . | 2 р. 75 к. |
|---|------------|

### Розпочало друком твори ІВАНА ФРАНКА.

Том перший. Вугляр. Лесяшина челядь. Два приятелі. Цигане. Добрий заробок. Муляр. Сам собі винен. Слимак. Історія моєї січкарні. Домашній промисел. Довбанюк. Ліси і пасовиська. Додатки. Уваги. Том другий. Маніпулянтка. Між добрими людьми. Чи вдурила?. Яндруси. Поки рушить поїзд. Без праці. Додатки. Уваги. Том третій. Малий Мирон. Грицева шкільна наука. Оловець. Schön schreiben. Отець гуморист. Гірчичне зерно. Під оборогом. Мавка. Мій злочин. Микитичів дуб. У столярні. У кузні. Поединок. Додатки. Уваги. Том четвертий. На дні. Хлопська комісія. Панталаха. До світла.

В тюремнім шпиталі. Додатки. Уваги.

ПІДГОТОВЛЯЮТЬСЯ ДО ДРУКУ ДАЛЬНІШІ ТОМИ.

Все видання розраховано приблизно на 28 томів.



**ВІДКРИТА ПЕРЕДПЛАТА НА 1924 РІК**  
**на велику щоденну газету**

# „БІЛЬШОВИК“

ОРГАН КИЇВСЬКОГО ГУБКОМУ КП(б)У  
ТА ГУБВИКОНКОМУ

• • •

**Газета виходить в розмірі: 4-6 сторінок.**

## **ЩОДЕННО:**

обширна общесоюзна і чужоземна телеграфна інформація, закордонні листи, ілюстрації, малюнки, карикатури.

## **ШИРОКО ПОСТАВЛЕНІ ВІДДІЛИ:**

закордонний (огляд закордонного життя, статті та листи видатних публіцистів заходу), огляд закордонної та білої преси, «Робітниче Життя», «Професійний Рух», «Листи робітників», «Робітнича Провінція», «Економічний», «По Правобережжю» (власні кореспонденти).

**Власні кореспонденти в Москві, Харкові, Берліні та Варшаві.**

**Відправка в провінцію першими відходячими потягами.**

## **УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ НА 1924 РІК:**

Льготна (колект.) — партійним, професійним, робітничим організаціям та комнезамам:

|             |              |              |              |
|-------------|--------------|--------------|--------------|
| 1 міс.      | 2 міс.       | 3 міс.       | 6 міс.       |
| 1 крб. — к. | 1 крб. 95 к. | 2 крб. 95 к. | 5 крб. 50 к. |

Іншим передплатникам:

|              |              |              |              |
|--------------|--------------|--------------|--------------|
| 1 міс.       | 2 міс.       | 3 міс.       | 6 міс.       |
| 1 крб. 50 к. | 2 крб. 90 к. | 4 крб. 30 к. | 8 крб. 50 к. |

## **Платня за оголошення:**

рядок нонпарелі позаді тексту для іногородніх анонсодателів—50 коп.

**АДРЕСА ВИДАВНИЦТВА: Київ, вул. Леніна (Фундуклівська), 19.**



ПРОДОВЖУЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА

на ілюстрований двохтижневий журнал  
— для дітей шкільного віку —

# „ЧЕРВОНІ КВІТИ“

під загальним редагуванням В. П. ЗАТОНСЬКОГО.

ЖУРНАЛ ВИХОДИТЬ КНИЖКАМИ ВЕЛИКОГО ФОРМАТУ ДВІЧІ  
НА МІСЯЦЬ (1 і 15 числа), РОЗМІРОМ В 3—4 АРКУШІ.

## ПРОГРАМ ЖУРНАЛУ:

1. Діти й Революція (По Радянському Союзу, Закордоном, Життя дітей в буржуазних країнах і у нас, світові події).
2. Оповідання про працю людей, машини, фабрики, заводи, як і з чого вироблюють різні речі, як живуть робітники й селяне. Сільське господарство у нас і закордоном.
3. Оповідання з природи, географії, історії, про життя людей, тварин, про минуле,—давнє й близьке нашої землі, інших країн, народів.
4. Художні твори, п'єси, пісні, інсценіровки, гри, зі спроб дитячої творчості, життя шкіл, дитячих будинків, колоній, спогади з дитинства, з часів революції.
5. Що читати? Про письменників і про цікаві книжки.
6. В часи спочинку: Ребуси, шаради, загадки, головоломки, задачі, карикатури, дитячий гумор, пригоди.
7. Почта: Листування редакції й читачів між собою.

## Умови передплати:

|                     |                    |
|---------------------|--------------------|
| На 1 рік (24 ч.)    | 10 крб.            |
| На 1/2 року (12 ч.) | 5 »                |
| На 3 місяці (6 ч.)  | 2 » 60 коп. золот. |
| На 1 місяць (2 ч.)  | — » 90 » »         |

Роковим передплатникам дозволяється підписну платню вносити частками при передплаті—6 крб., першого червня—4 крб.

Рокові передплатники, що внесли всю підписну платню не пізніш 1-го червня, одержують в додаток без платні одну з нижчезазначених книжок:

|                               |  |                             |
|-------------------------------|--|-----------------------------|
| Марк Твен—Пригоди Гека Фіна   |  | або дві такі книжки:        |
| Лонгфело—Пісня про Гайавату   |  | Толстой—Хаджі Мурат         |
| Бічер-Стоу—Хатина дядька Тома |  | Короленко—Серед лихих людей |

Передплатники, що вже підписалися й що бажають одержати додаток, повинні внести до 1-го березня додатковий внесок до 6 карбованців.

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЮТЬ: 1) по всіх філіях, конторах, агентствах ДВУ, 2) в книгарнях Державного Видавництва України, 3) спеціальні уповноважені редакції з відповідними мандатами.

Адресу обов'язково позначати на переводному бланкові повно й розбірливо та зазначити, яку книжку бажано було б одержати.

**АДРЕСА РЕДАКЦІЇ Й КОНТОРИ: Харків, площа Тевелева, 4.**

ОКРЕМІ ЧИСЛА ЖУРНАЛУ МОЖНА НАБУВАТИ В КІОСКАХ,  
— КНИГАРНЯХ, У ГАЗЕТЧИКІВ Й ПО ЗАЛІЗНИЦЯХ. —











